

A black and white portrait of Anna Ahmatova, a Russian poet and writer. She is shown from the chest up, looking slightly to the right with a contemplative expression. Her dark hair is styled in a bob with bangs. She is wearing a dark, high-collared garment. The background is dark and out of focus, with some light reflecting off surfaces to the right.

ANNA
AHMATOVAN
ELÄMÄ

Anneli Helio

ANNA AHMATOVAN
ELÄMÄ

AIKA JA RUNOT

ANNELI HELIÖ

ANNA AHMATOVAN
ELÄMÄ

AIKA JA RUNOT

Anna Ahmatovan elämä – Aika ja runot
Ahmatovan runojen suomennokset, graafinen suunnittelu,
kuvankäsittely ja taitto, Anneli Heliö

Kirjassa käytetyt kuvat
Yksityiskokoelmat ja Anneli Heliö

Kannen kuva: Moisei Nappelbaum; Anna Ahmatova 1920-luvun
alku. Kiitokset kuvasta Pietarin Kulttuurisäätiölle ja Jussi Rautsille

Kirjoittaja on Anna Ahmatovan runouden suomentaja ja tutkija.

© 2022 Heliö, Anneli

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-6979-9

Ch.

Sisällys

<i>Aluksi</i>	10
<i>Elämästä ja runoudesta</i>	15
<i>Nuoruus 1889–1914. Lapsuudesta aikuisuuden kynnykselle</i>	21
Kirjailijanimi Anna Ahmatova	34
Innokenti Annenski	37
<i>Anna ja Nikolai</i>	39
Nikolai Gumiljovin viimeiset vaiheet	57
Tagantševin ryhmä	61
Pariisiin	69
<i>Amedeo Modigliani</i>	70
<i>Mir iskussta – Taiteen maailma</i>	76
<i>Symbolismi</i>	79
Vladimir Solovjov	83
<i>Aleksandr Blok ja Anna Ahmatova</i>	85
Älymystö ja vallankumous –artikkeli	94
<i>Pietarin kulttuuripiirit – Torni</i>	102
Vjatšeslav Ivanov	107
<i>Runoilijakilta ja akmeismi</i>	108
<i>Futurismi</i>	114
<i>Kulkukoira</i>	118
<i>Ilta (1912)</i>	129
Ahmatovan kaksoisolennot	131
Ironia ja musta huumori	132
Musiikki Anna Ahmatovan runoudessa	138
<i>Rukousnauha (1914)</i>	149
Kaksoismyytti Pietarin kaupungista	152
Ahmatovan uskonnolliset runot	160
<i>Vuodet 1914–1924. “Todellinen Kahdeskymmenes Vuosisata”</i>	179
<i>Meren rannalla -runoelma (1915)</i>	182
<i>Nikolai Nedobrovo</i>	189
<i>Boris Anrep</i>	197
<i>Anna Ahmatova ja Sergei Jesenin</i>	207
<i>Valkoinen parvi (1917)</i>	211
<i>Vuosi 1917 ja Lokakuun vallankumous</i>	213
<i>Avantgarde 1917–1921</i>	215

<i>Anna Ahmatova ja Vladimr Šileiko</i>	225
<i>Kylmässä ja nälkäisessä kaupungissa</i>	231
<i>Piharatamo (1921)</i>	236
<i>Emigraatio</i>	237
<i>Vladimir Majakovski – ristiriitojen repimä runoilija</i>	245
<i>Taistelu kulttuurin suunnasta. Ahmatova vai Majakovski</i>	246
<i>Ja mitä ajatteli Majakovskista Anna Ahmatova?</i>	252
<i>Anno Domini MCMXXI (1922)</i>	256
<i>Vuodet 1922–1944. Vaientaminen, terrori ja sota</i>	260
<i>Osip Mandelštam</i>	269
<i>Fontankan talo – eräs rakkaustarina</i>	291
<i>Kulttuuripoliittikkaa kiristetään</i>	317
<i>Neuvostokirjailijoiden liitto ja Maksim Gorki</i>	320
<i>Avantgarden alasajo</i>	323
<i>Maksim Gorki (Aleksi Maksimovitš Peškov)</i>	324
<i>Vienanmeren kanava ja kirjailijat</i>	326
<i>Stalinin kulttuuripoliittiset tavoitteet</i>	329
<i>Ruoko (1924–1940)</i>	333
<i>Anna Andrejevna ja hänen poikansa Ljova. Requiem</i>	337
<i>Terrori</i>	340
<i>Paperinpala, kädet ja tuhkakuppi</i>	342
<i>Vangitsemiset ja Rauhan ylistys -runosarja</i>	359
<i>Requiem-runoelma tulee julkisuuteen</i>	372
<i>Valikoitu kirjekokoelma ”pahasta äidistä”</i>	375
<i>Ahmatova ja Tsvetajeva – kaksi runoilijaa</i>	379
<i>Kuudesta kirjasta (1940)</i>	395
<i>Maan kaikilla teillä (1940)</i>	399
<i>Pohjoiset elegiat (1921–1965)</i>	403
<i>Seitsemäs kirja (1936–1965)</i>	406
<i>Kirjallisuutta ja sympatioita ja antipatioita</i>	408
<i>Runoelma ilman sankaria (1940–1962)</i>	420
<i>Runoelman rakenne</i>	429
<i>Pietarilainen tarina</i>	433
<i>Toinen osa. Klaava</i>	447
<i>Kolmas osa. Epilogi</i>	452
<i>Sota</i>	457
<i>Leningradin piiritys</i>	461

Taškent	466
Kotiinpaluu	474
<i>Vuodet 1945–1952. Sodan jälkeinen aika</i>	477
Palvottu runoilija	478
<i>Isaiah Berlin 1945</i>	483
<i>Andrei Ždanovin ajojahti ja kylmä sota</i>	495
Ždanovštšina	496
<i>Vuodet 1953–1966. Suojasää</i>	506
Runojen paluu	509
<i>Suomi Anna Ahmatovan runoudessa</i>	522
<i>Sir Isaiah Berlin 1956</i>	531
<i>Boris Pasternak – ”Meitä on neljä”</i>	535
<i>Maailmankuulu runoilija</i>	564
<i>Joseph Brodsky</i>	571
<i>Stalinin varjo</i>	576
<i>Kansainvälinen tunnustus</i>	578
<i>Ajan kulku</i>	588
Kohti kaivattua kirkkautta	589
Kuvaliite	595
Kirjallisuus ja muut lähteet	642
Viitteet	650

Aluksi

Kesällä 1992 osallistuin Komarovossa, entisellä Terijoen Kellomäellä, seminaariin, jonka aiheena oli `Pietarin kirjallisuuden vaikutus Suomen kirjallisuuteen`, luennoitsijoiden joukossa oli henkilöitä, jotka olivat tunteneet Anna Ahmatovan henkilökohtaisesti. Kellomäellä Ahmatova vietti datšallaan suurimman osan ajastaan vuosina 1955–1965, hänen hautansa on myös siellä. Sen jälkeen aloin kulkea hänen jalanjäljillään Pietarissa, suomentaa hänen runojaan ja kerätä aineistoa tähän kirjaan, hänen elämäkertansa.

Anna Andrejevna Gorenko-Ahmatovan (1889–1966) runous on oma-elämäkerrallista eli hän on kuvannut lähes tuhannessa runossaan eri elämänvaiheitaan ja aikansa dramaattisia tapahtumia sekä omassa maassaan että läntisessä Euroopassa. Hän kirjoitti 65 vuotta, ensimmäinen runo syntyi 11-vuotiaana (runoa ei ole löytynyt) ja viimeiset runot ovat peräisin helmikuulta 1966.

Sangen monivaiheinen on ollut sekä hänen elämänsä maineen hui-pulta kansanhulluiseksi että ne aikakaudet, jotka ovat hänen runojensa taustalla ja jotka myös määrittelivät, mitä hän saattoi kirjoittaa ja miten. Venäjän, Neuvostoliiton ja Euroopan dramaattiset tapahtumat 1900-luvulla, kuten sodat ja vallankumoukset sekä terrori että suojasään aika Venäjällä näkyvät Ahmatovan runoissa. Usein hän on käyttänyt Aisopoksen kieltä.

Suomentaessani hänen *Kootut runonsa* ja tätä elämäkertaa kirjoittaessani olen etsinyt vastauksia kysymyksiin, mistä Ahmatova sai henkiset voimansa noina kaaosmaisina vuosina ja miksi häntä ei vangittu, kun lukemattomia muita kirjailijoita vietiin leireille ja tuhottiin. Runoja, päiväkirjoja sekä muistikirjoja, jotka kenties olisivat antaneet vastauksen

Anna Akhmatova 1925. kuva; Nikolai Punin

näihin kysymyksiin, on kadonnut Ahmatovan itsensä hävittäessä arkistojaan kotietsintöjen pelossa ja osan tuhoutuessa Leningradin saarrossa.

Kyky vieraannuttaa varmasti auttoi Ahmatovaa selviämään ajan myrskyisistä tapahtumista ja säilyttämään oman totuutensa. Hän käyttää runoissaan ja päiväkirjamerkinnöissään eri kertojahahmoja myös mieshahmoa, ja sangen usein kolmatta persoonaa. 1910-luvulta on peräisin boheemitaiteilijoiden tapa esittää taiteilijakapakoissa rooleja, jotka poikkesivat esittäjän omasta persoonasta mahdollisimman paljon. Teatteri ja roolien esittäminen kuuluivat 1910-luvun kulttuuriin ja tämä etäännyttäminen auttoi Ahmatovaa varmaan myöhemmin tarkastelemaan maansa verisiä ja surrealistisia tapahtumia ja omaa kärsimystään itsensä ulkopuolelta kuin näyttämöllä nähtyinä.

Vahva vaikuttaja on varmasti ollut Feodor Dostojevskin teosten polyfonisuus, joka on vaikuttanut Ahmatovan pääteoksen *Runoelman ilman sankaria* monitasaisuuteen ja moniaikaisuuteen. Ahmatovan *Runoelma* on Pietarin kulttuurin käsikirja kaikkine sen luojineen kaupungin perustamisesta 1700-luvun alusta saarrettuun toisen maailmansodan aikaiseen Leningradiin ja vankileireille saakka.

1900-luvun alkupuolella Venäjällä syntyi monia eri taidesuuntauksia. Olen katsonut aiheelliseksi tehdä niistä ja niiden tekijöistä laajemmin selkoa, koska eri suuntausten taiteilijat olivat tiiviissä vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, kuten istumalla samoissa kapakoissa väittelemässä ja myös esiintymällä samoilla näyttämöillä, näin ollen he ovat varmasti myös vaikuttaneet toistensa taiteelliseen ajatteluun ja ilmaisuun. Tämän kulttuurin moniäänisyyden olen halunnut myös tuoda tässä elämäkerassa esille.

Runoudessa näistä taiteellisista suuntauksista hallitsevin oli 1910-luvun alussa symbolismi, joka sai vaikutteita ranskalaisen symbolismin perinteestä. Sitä haastamaan syntyivät futurismi ja akmeismi. Ahmatova ei liittynyt futuristeihin kuten monet aikansa avantgardistit vaan ensimmäisen miehensä, runoilija Nikolai Gumiljovin ja runoilija Sergei Gorodetskin perustamaan akmeistiseen runoilijaryhmään.

Konkreettisuus, tarkkuuteen pyrkivä ilmaisu – vastakohtana symbolistien mystisyydelle ja usvaiselle sanamusiikille – sekä näkökulmien avaaminen maailmankirjallisuuden ja kulttuurin eri aikakausiin olivat suuntauksen keskeisiä päämääriä. Akmeismi tarjosi hyvän tuen Ahmatovalle hänen uransa alkuvaiheessa, joskin hän jätti tämän kirjallisen suuntauksen aika nopeasti vain muutaman vuoden kuluttua taakseen ja vaikutti kirjallisuudessa vielä vuosikymmeniä sen jälkeen kun akmeismi

kirjallisena ryhmittymänä oli hautautunut historiaan. Onkin harhaan johtavaa puhua Ahmatovasta vain akmeistina, sillä niin moni-ilmeiseksi on osoittautunut hänen runoutensa. Sama jos väittäisi Shakespearen tai Danten, Ahmatovan ikuisten seuralaisten, edustaneen jotain kirjallista ryhmittymää, vaikka hän itse sanoikin vielä vanhoilla päivillään olevansa akmeisti ja ”vastuussa jokaisesta sanastaan”¹.

Ahmatova sai voimansa maailmankulttuurista sekä oman aikansa että muiden aikakausien kirjailijoilta ja taiteilijoilta, joita hän piti aikalaisinaan, niinpä hän kirjoitti ja omisti runojaan eri alojen taiteilijoille.

Koska monien runoilijoiden säkeet ja elämä kytkeytyivät tiiviisti myös hänen elämäänsä, on tavoitteenani ollut kirjoittaa ’Ahmatovan piiristä’ moniääninen teos, sillä eri runoilijakohtalot kertovat myös ajasta, missä Ahmatova loi runojaan.

Ahmatova käy runoissaan jatkuvaa dialogia niin oman aikansa kuin myös muiden aikakausien runoilijoiden kanssa, viittaa heihin ja lainaa heiltä. Tuo muiden aikakausien pitäminen omana aikanaan ja sen runoilijoita aikalaisinaan yhdistää hänet T.S. Eliotiin.

Menneet tapahtumat viittaavat hänen omaan aikaansa ja myös häneen itseensä. Vallitsevan sensuurin vuoksi Ahmatovan oli käytettävä peitemerkityksiä, hänen oli kärkeä sanottavana. ’Runoissa oli monta pohjaa’, kirjoittaa Ahmatova itse runoistaan. Silloin kun runoja julkaistiin, kustantajat valitsivat runot ja saattoivat muuttaa kiellettyjä sanoja toisiksi tai vaativat Ahmatovaa itseään tekemään runoihin muutoksia. Kiellettyjen sanojen ja aiheiden lista oli pitkä, lisäksi ne riippuivat kulloisestakin poliittisesta tilanteesta. Valitettavasti suomeksikin on käännetty Ahmatovan runoja tällaisista sensuroiduista julkaisuista.

Ahmatovan juuret olivat maailmankirjallisuudessa, hän oli kosmopoliitti, jolla ei ollut ajallisia eikä maantieteellisiä rajoja ja tuo vapaa liikkuminen ajassa ja tilassa on tehnyt hänestä klassikon.

*Anneli Heliö, Joensuu, elokuu 2021
marraskuu 2022*

Anna Gorenko-Gumiljova, Sevastopol 1911

Elämästä ja runoudesta

*Runoilija ei ole ihminen, henki vain –
vaikka hän on sokea Homeroksen lailla,
tai kuten Beethoven, kuuro, –
kaiken hän näkee, kuulee, kaiken omistaa...
1962*

Anna Andrejevna Ahmatova (Gorenko) oli tietoinen merkityksestään ja lahjoistaan runoilijana jo nuoruudessaan. ”*Kun olin viisitoistavuotias, äiti ehdotti, että pistäytyisimme katsomassa huvilaa, jossa olin syntynyt, mutta jota en ollut koskaan nähnyt. Mökin ovella sanoin: Tänne tulee vielä joskus muistolaatta....*”

Äiti närkästyi: ”*Hyvä Luoja, miten huonosti olen sinut kasvattanut.*”¹

Hän oli tunnettu ja tunnustettu runoilija jo 1910-luvulla, mutta todelliseksi Ahmatovaksi, 20. vuosisadan runoilijaksi, hän kasvoi 1900-luvun suurten yhteiskunnallisten mullistusten ja omien traagisten kokemustensa kautta, suurten runoelmiensa myötä, joista omakohtainen *Requiem* oli ensimmäinen. Hän muutti henkilökohtaisen tuskansa ja kansansa tragediat yliveritaiseksi, kuolemattomaksi lyriikaksi. Koko hänen runoutensa on kertomusta hänen kirjallisen elämänsä vaiheista, varsinkin pääteos *Runoelma ilman sankaria*, jota on sanottu Pietarin kulttuurin käsikirjaksi.

Ahmatovan puutteen, ahdistuksen ja aika ajoin myös vangitsemisuhan alla sävyttämät elinolosuhteet johtivat hänet toistuvasti kysymään, miksi hän kirjoitti runoja ja oliko se hänelle tärkeää. Itsetuntemuksen kasvaessa hän mielsi oman roolinsa ja asemansa runoilijana maailman

runoilijoiden joukossa, sekä menneisyyden että nykyisyyden. Tämä selvänäköisyys mahdollisti hänelle nousta oman elämänsä, sen nykyhetken että aikakautensa elinolosuhteiden yläpuolelle ja nähdä tapahtumat niiden vuosisataisessa perspektiivissä. ”*Hän näki kaiken kuin tornista*” (*Ru-noelma ilman sankaria*).

Ahmatovan vuosisata, 1900-luku, yhdistyy hänen runoudessaan varhaisemman kirjallisuuden ja taiteen korkeimpiin saavutuksiin.

Anna Andrejevna Ahmatova, hieno ja monipuolinen kirjailija, kuului runoilijoiden suureen kvartettiin, johon hänen lisäksi luettiin Marina Tsvetajeva, Osip Mandelštam ja Boris Pasternak. Heidän runoutensa on hallinnut Venäjän kirjallisuutta sadan vuoden ajan. Mutta Ahmatova kuuluu myös maailmankirjallisuuteen, siksipä hänen tuotantonsa tarkasteleminen vain Venäjän kirjallisuudesta käsin on yksipuolista ja harhaanjohtavaa. Olennaista hänen runoilijakuvassaan on, ettei hänellä koskaan ollut maantieteellisiä eikä ajallisia rajoja.

Ahmatova kirjoitti runsaasti taiteilijoista, kuten kirjailijoista, säveltäjistä, kuvataiteilijoista ja tanssijoista, hän omisti heille runojaan. Joukossa oli hänen aikalaistensa ohella kirjailijoita ja taiteilijoita myös aiemmilta vuosisadoilta, kuten Puškin, Dostojevski, Dante, Sofokles ja Shakespeare.

Lidia Tšukovskaja kirjoittaa 17. toukokuuta 1939:

Lozinski toi hänelle Danten Infernon. ”Käännös on merkittävä,” hän sanoi ”Nautin siitä. Siinä on keinoitekoisia kohtia, mutta ei montaa. Istun ja vertaan sitä alkuperäiseen.” Sen kummemmin ajattelematta kysyin, osasiko hän italiaa. Majesteettillisen vaatimatomasti hän sanoi: ”Olen lukenut Dantea koko elämäni.”²

Lokakuun 19. päivänä Moskovassa, *Bolšoi teatterissa*, Ahmatova esiintyi viimeisen kerran julkisesti Dante Alighierin 700-vuotissyntymäpäivän kunniaksi järjestetyssä juhlassa.³ Ahmatovan puheenvuoro:

*Sananen Dantesta*⁴

Sopra candido vel cinta d`uliva
Donna m`apparve, sotto verde manto
Vestita di color di fiamma viva.

Olen iloinen, että voin tässä juhlassa kertoa, kuinka koko tietoinen elämäni on kulunut tämän suuren nimen loisteessa, yhdessä toisen

Ukrainalaissyntyinen runoilija Anna Gorenko-Ahmatova syntyi kesäkuun 11. (23.) päivänä 1889 Mustanmeren rannalla, Bolshoi Fontanissa, lähellä Odessaa. Hänen viimeinen leposijansa on Terijoen Kellomäellä (Komarovossa), missä sijaitsi Leningradin alueen Kirjailijaliiton hänen käyttöönsä vuonna 1955 myöntämä datsha, Ahmatovan koti kaikkien kodittomien vuosikymmenien jälkeen.

Anna Gorenkon isä oli ukrainalainen, isänäiti kreikkalainen, äiti venäläinen ja isomummo tataariruhtinatar. Hänen elämänsä sävyttivät pakanallinen lapsuus Krimillä, kouluvuodet Kiovassa, lainopinnot Kiovan yliopistossa, boheemi nuoruus Pietarin avantgarde-taiteilijoiden piireissä, läpimurto runoilijana 1910-luvulla tataari-nimellä Ahmatova. Hänestä tuli venäläinen runoilija, sen Sapfo ja Cassandra, hän kirjoitti 65 vuotta.

Sangen monivaiheinen on ollut sekä hänen elämänsä maineen huipulta kansanviholliseksi että ne aikakaudet, jotka ovat hänen runojensa taustalla ja jotka myös määrittelivät, mitä hän saattoi kirjoittaa ja miten. Venäjän, Neuvostoliiton ja Euroopan dramaattiset tapahtumat 1900-luvulla, kuten sodat ja vallankumoukset sekä Stalinin terrori että suojasään aika Venäjällä näkyvät Ahmatovan runoissa. Hän oli vuosikymmeniä julkaisukiellossa. Kielloista huolimatta hän jatkoi kirjoittamista, vaikka alituinen pelko kotietsinnöistä ja vangitsemisesta väijyi taustalla.

Ahmatova oli myös lännessä tunnettu runoilija; hänelle myönnettiin Italiassa suuri kansainvälinen Etna-Taormina kirjallisuuspalkinto 1964 ja Oxfordin yliopiston kunniatohtorin arvo 1965. Hänellä ei koskaan ollut ajallisia tahi maantieteellisiä rajoja. Hän oli kosmopoliitti. Oli vuosikymmeniä, jolloin runot oli kotietsinnän pelossa kätkevä, jopa poltettava, jolloin ne säilyivät vain muistissa, mutta koskaan hän ei vaiennut..

Joensuulainen taiteilija ja teatteriohjaaja, FM Anneli Heliö on Anna Ahmatovan runouden suomentaja ja tutkija. Hän on suomentanut ja toimittanut teoksen, Anna Ahmatova: Olen äänenne. Kootut runot 1904-1966. Kirjokansi Kustantamo 2016. Toinen painos 2020.

